

Milan
Pelc

Strossmayerov časoslov

Strossmayerov časoslov

UREDNICI Slobodan Kaštela, Ante Vulin; IZVRŠNI UREDNICI

Aco Zrnić, Ivona Savić, KOMENTAR Iva Pasini Tržec

Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti /

Školska knjiga, 2011., 2 sv., 394 i 461 str.

ISBN 978-953-154-956-1 (HAZU) (cjelina);

978-953-0-61964-7 (šk) (cjelina)

Visoke obljetnice u kulturi i znanosti često su prigoda za iznošenje blaga slavljeničkih ustanova pred oči javnosti. Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti odlučila je obilježavanje sto pedesete obljetnice svojega osnutka okruniti faksimilnim izdanjem *Časoslova* koji se čuva u Strossmayerovoj galeriji. I sam je *Časoslov* prozvan Strossmayerovim, jer ga je đakovački biskup darovao Galeriji na dan njezina otvorenja 9. studenog 1884. godine. Kao što je biskup htio okruniti otvorenje Galerije, koja je također bila njegova donacija Akademiji, tako je sada, u nekoj vrsti kulturnog reciprociteta, Akademija uzvratila svom meceni i priredila faksimilno izdanje te dragocjene rukopisne knjige s bogatim iluminacijama. Kao svaki dobar faksimil (a imali smo ih u Hrvatskoj od sada već lijepi broj) i ovaj je popraćen opširnom, iscrpnom i vrlo informativnom studijom Ive Pasini Tržec, koja je ukoričena u dodatni svezak. Čitavo izdanje obuhvaća, dakle, dva sveska: jedan je faksimil izvornika, a drugi, voluminozniji, njegov komentar.

I jedan i drugi svezak zaslužuju svaku pohvalu. Vrlo zahtjevan posao digitalizacije *Časoslova* i pripremu za tisak obavila je tvrtka I.G.T. d.o.o. u Zagrebu, a sam je tisak povjeren Grafičkom zavodu d.o.o., koji je taj osjetljiv zadatak obavio vrlo profesionalno i na zamjernoj razini. Kad ovaj faksimil uspoređujemo sa, primjerice, faksimilom Klovićeva *Časoslova Farnese*, priređenim opet

u izdanju HAZU, tiskanim u Grazu 2001. godine, nećemo uočiti gotovo nikakvo zaostajanje u kvaliteti. Faksimil ovdje u punom smislu te riječi opravdava svoj naziv: otisnuti je primjerak u najvećoj mogućoj mjeri sličan izvorniku, a tehnička razina njegove izrade uspješno prenosi sve tajne i svu ljepotu originala. Naravno, Benjaminova zapažanja o gubitku aure ne mogu se ovdje smetnuti s uma, ali s druge strane (osobito *sub speciae virtualitatis*) čini se kao da svaki primjerak ovoga fizički prezentnog knjižnog faksimila u određenoj mjeri preuzima od aure izvornika. Nema sumnje da je s ovim i Klovićevim faksimilom Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti bitno obogatila hrvatsku kulturnu sredinu, omogućivši širem krugu zainteresiranih užitak donekle sličan onome koji se ima pri listanju i promatranju stranica originala. S druge strane, na taj su način obje knjige, popraćene kvalitetnim komentarima, dostupne širokoj domaćoj i internacionalnoj stručnoj javnosti, kao i proučavanjima na svim znanstvenim razinama.

U tu svrhu Iva Pasini Tržec već je stvorila solidnu podlogu i čvrst temelj. U iscrpnom tekstu komentara ona iznosi rezultate istraživanja *Časoslova*, koji je bio predmet i tema njezinoga doktorskoga rada, obranjenog na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 2008. godine. Uistinu, taj časoslov francuske provenijencije, u biskupovom vlasništvu od svibnja 1877., dosad nije obrađen u literaturi – premda je riječ o jednom od najbogatije

iluminiranih kodeksa, a zasigurno i naj-raskošnijem primjerku časoslova kasnoga srednjovjekovlja u hrvatskim zbirka. U svojim istraživanjima i prezentaciji *Časoslova* autorica se ponajprije usredotočila na pitanja povijesnoumjetničkog karaktera: pitanja stila i autorstva, povezana s provenijencijom, datacijom, pa i kritičkom valorizacijom iluminacija. Tekstom se autorica ovdje, dakako, nije bavila, osim onoliko koliko je potrebno za razumijevanje ikonografije minijatura. Temeljem pažljive analize i usporedbe s istovrsnom građom iz približno istoga vremena, autorica je došla do zaključka da su minijature u kodeksu nastale u sklopu dviju radioničkih tradicija pariškoga sitnoslikarstva, kojima na čelu stoje tada renomirani sitnoslikari. Jedna je tradicija sitnoslikara nazvanog Majstor Jacquesa de Besançon, a druga stoji u znaku sitnoslikara prozvanog Majstor Karla VIII. Njegovom se utjecaju pripisuju slike u kalendaru *Časoslova*, dok su zahtjevnije minijature stavljene u atribucijsku kutiju prvoga majstora. Tako se Majstor Jacquesa de Besançon, vjerojatno sa svojim pomoćnicima, pojavljuje kao vodeći iluminator *Časoslova*, autor u prvom redu brojnih cjelostranih minijatura, naslikanih uz početke pojedinih molitvenih odsječaka. Ukrasne bordure s cvijećem, životinjama, izmišljenim bićima i ornamentima djelo su drugih minijaturista, koji su prema tada već uobičajenoj podjeli rada dobili svoj dio zadatka. Taj način "kolektivnog", u pojedinim postupcima odvojenog, a u konačnom rezultatu objedinjenog opremanja rukopisne knjige tipičan je, kako obrazlaže autorica, za sredine s razvijenom knjižnom proizvodnjom i prodajom kakva je bila pariška, gdje su se i tiskane i rukopisne knjige proizvodile u svojevršnim manufakturnim lancima pri čemu je svaki sudionik odrađivao svoj dio posla – od prepisivača teksta do sitnoslikara specijaliziranih za određenu vrstu ukrasa odnosno iluminacija, kojima su opremali kako

rukopisne tako i tiskane knjige. Građeci svoja zapažanja i zaključke na pažljivim komparativnim analizama slika i teksta, autorica je rukopis datirala u vrijeme nakon 1491. godine, povezavši ga s izradom drugoga značajnog časoslova iz tog vremena, izrađenog za Karla VIII., koji oblikovno oponaša jedan tiskani časoslov *Grande Heures Royales*, koji je 1490. izdao knjižar Antoine Vérard.

U svojoj studiji autorica nas upoznaje s pariškim sitnoslikarstvom kasnog 15. stoljeća, a posebice radom Majstora Jacquesa de Besançon, koji radi za imućne naručitelje, među koje se ubraja i prvotni vlasnik ovoga *Časoslova*. Opisujući komparativne krugove oko njegove likovne opreme, Iva Pasić na sustavan i dosljedan način razotkriva njegove tajne, koje su u određenoj mjeri još i dalje prisutne (prava imena umjetnika ne znamo), ali je barem učinjeno sve što je u moći povjesničara umjetnosti koji se bavi tom vrstom likovne građe, da odgonetne njegove zagonetke.

U komentaru će čitalac pronaći bezbroj vrijednih informacija ne samo o toj knjizi, već i o svemu što se uopće tiče kasnosrednjovjekovnih časoslova, njihove strukture, uporabe i likove opreme koja je ikonografski utemeljena i opširno obrazložena. Sve su, naime, minijature, zajedno s ukrasima na bordurama, analizirane i s oblikovnog i s ikonografskog stajališta. Upravo u uzornoj analitičkoj obradi ove knjige kao da se na eksplicitan način, iz vizure kritičkog empirizma, očituje stara Hegelova zamjedba o dominaciji znanosti nad umjetničkim djelima nekoć namijenjenima pobožnosti. Osim doprinosa znanosti, ostaje, dakako, i uživanje u prividu i prizivu jedne izgubljene umjetničke i komunikacijske prakse, koje ovaj faksimil sa svojim komentarom dolično daruje našem kulturnom trenutku i Akademijinoj obljetnici. ✕

